

Nemzeti elv kontra hatalmi politika

Brit Balkán-politika az I. világháborúban, 1914–1918

A brit politika alapvetései

Nagy-Britannia számára hagyományosan nem Közép-Európa, hanem a Balkán jelentette a kelet-közép-európai prioritást. Az első világháborúban hozott döntéseit, miként mindig is elsősorban saját nagyhatalmi érdekei befolyásolták, ami ekkor ténylegesen a háború megnyerésének biztosítását jelentette. Ehhez a nagyon is realpolitikai megfontoláshoz új elemként társult a helyenként ideológiai körítésként, máskor tényleges szempontként alkalmazott nemzeti elv megjelenése.

A háború első évében, London, összhangban a vele szövetséges többi nagyhatalom elképzelésével, a területek osztogatását a Balkánon a Balkán-szövetség megújítására kívánta felhasználni.

London a kezdetektől következetesen a nemzeti elv érvényre juttatásának szükségességét hirdette, hangsúlyozva, hogy Ófelsége kormányának elsődleges háborús célja, hogy Európa valamennyi állama, kicsik és nagyok egyaránt biztosítva legyenek afelől, hogy nemzeti fejlődésük ne szenvedjen csorbát és az szabadon bontakozhasson ki. Ebből következően Nagy-Britannia számára egyedül az a béke volt elfogadható, amely biztosítja a – nemzeti aspirációk megvalósítását szavatoló – tartós béke feltételeit.

Ez természetesen elsősorban a kis államok számára jelentett ösztönző erőt, de potenciálisan benne rej-

lett annak a lehetősége is, hogy a vele szemben álló soknemzetiségű birodalmak, mint Ausztria–Ma-

gyarország, az Oszmán Birodalom nemzetiségeit is megnyerje a maga számára. A háború első évében ez mindenekelőtt a hezitáló Olaszország csatlakozását, az ország semlegességét figyelmen kívül hagyva letiprott Belgium kitértésének erősítését, illetve nem utolsósorban a még semleges balkáni nemzet-államok megnyerését szolgálta. A nemzeti elv a brit politikai elit részére kitűnő eszköz volt olyan területek jövőbeni rendezésére, melyek vonatkozásában Nagy-Britanniának nem voltak különösebb érdekei, például a Balkánon. A brit külpolitika irányítói hamar felismerték, hogy a balkáni problémák gyökerét az egymással ütköző nacionalizmusok jelentették, a nemzeti elv balkáni alkalmazása kettős haszonnal kecsegtetett.

Megfelelő ideológiai háttérrel kínált a szerb, román, görög területi követelések sikeres kielégítéséhez, a súlyos bolgár–szerb, román–bolgár, magyar–román stb. ellentétek hosz-

szú távú rendezéséhez. Egyúttal biztos utat jelentett a megcélzott semleges államoknak az antant oldalára csábításához. Senki számára nem lehetett kétséges azonban, vagy csak a végtelenségig naivok számára, hogy amikor nemzeti elv alkalmazása ütközik a stratégiai szükségszerűség érdekeivel, mindig az utóbbi kerekedik felül a végső politikai irányvonal kialakításánál.

A brit politika a háború kezdetén óvakodott a definiált kötelezettségvállalásoktól, amelyek megkötötték volna kezeit. Ezt megtehetette mindaddig, amíg a háború nem ért el olyan szintet, hogy új szövetségesek megnyerése a háború megnyerésének záloga lett, ami pedig nagyon hamar bekövetkezett, már 1914 végén.

Ekkor értelemszerűen Nagy-Britannia is feladni kényszerült ezt a kényelmes hozzáállást, és a balkáni területi adok-kapok során Londonnak is kötelezettséget kellett vállalnia egyik-másik terület háború utáni sorsa vonatkozásában. A háború első évében, London, összhangban a vele szövetséges többi nagyhatalom elképzelésével, a területek osztogatását a Balkánon a Balkán-szövetség megújítására kívánta felhasználni. Ebben az elképzelésben Szerbia mellett Bulgária, Románia és Görögország is egységfrontba tömörülve gátolták volna meg a központi hatalmak délkeleti irányú terjeszkedését és kapcsolatfelvételt szövetségükkel, az Oszmán Birodalommal.

Ennek a szövetségnek az ismételt létrejöttéhez elsősorban azt az állapotot kellett meggyőzni a társulás előnyeiről, amely a második balkáni háborúban a rövidebbet húzta. Bulgáriát ugyanis szomszédjai egytől egyig megfosztották az általa jogosan sajátjának tekintett területeitől. Ez a próbálkozás azonban eleve kudarcra volt ítélve, mert a megcsontított és sértett Bulgária részére az antanthatalmak jóval kevesebbet tudtak ígérni potenciális szövetségesei rovására, mint a központi hatalmak.

David Lloyd George (1863–1945) brit liberális politikus, államférfi, 1916 novemberétől Nagy-Britannia miniszterelnöke, aki országát képviselte a párizsi békekonferencián. A konferencián Franciaország képviselőivel összevetve mérsékeltbb békefeltételek alkalmazásáért szállt síkra. Magyar szempontból legtovább idézett álláspontját 1920-ban fejtette ki: „Soha nem lesz béke Délkelet-Európában, ha a most létrejövő kis államok mind egyikének jelentős magyar lakossága lesz. Ezért én a béke vezérelvének azt venném, hogy amennyire emberileg lehetséges, a különböző népfajok kapják meg saját hazájukat, és hogy ez az emberi szempont előzzen meg minden stratégiai, gazdasági vagy közlekedési megfontolást, melyek rendszerint más módon is megoldhatók. [...] Nem lesz béke Közép-Európában, ha utólag kiderül, hogy Magyarország igényei jogosak, és hogy egész magyar közösségeket úgy adtak át Csehszlovákiának és Erdélynek (Romániának) mint egy-egy marhacsoportát csak azért, mert a konferencia elutasította a magyar ügy megvitatását.”

Szerb kérdés vagy délszláv megoldás

A brit Balkán- és Kelet-Európa-politika alakulásánál fontos tisztában lennünk azzal, hogy míg a művelt brit közép- és felső rétegeknek Kelet- és Közép-Európa vonatkozásában csak-csak voltak alapismeretei, a Balkán-félsziget tekintetében ezt korántsem lehetett

Robert William Seton-Watson (1879–1951) skót származású brit történész, újságíró, publicista, a századfordulón a tekintélyes brit hetilap, a Spectator bécsi tudósítója. A kezdetben magyarbarátságáról ismert történész fokozatosan szembefordult a magyarokkal, a magyar oligarchia erőszakos magyarosító politikáját hibáztatva a dualista állam belpolitikai stabilitásának aláaknázásáért, és egyre erőteljesebben kötődött a Monarchia nemzetiségi, mindenekelőtt délszláv politikáinakhoz. A New Europe szerkesztőjeként jelentősége a Monarchia felbomlásában, majd a háború utáni rendezésben rendkívül jelentős. Seton-Watson ugyan nem tartozott a brit béke delegáció tagjai közé, ám Wickhem Steeddel együtt Párizsban tartózkodott, s a háttérben továbbra is igen aktív tevékenységet fejtett ki. „Nemcsak a brit delegátusokat és szakértőket orientáltak, hanem a román, szerb és csehszlovák küldötteket is tanácsokkal látták el. [...] ők ketten – írja rólok egy brit diplomáciatörténész – úgy működtek, mint a nem hivatalos, de hatékony leszámítoló bank, amelyen keresztül bonyolódtak a lengyelek, csehek, szlovákok, rutének, románok és délszlávok ügyei.”

elmondani. Mindez természetesen elsősorban abból a körülményből fakadt, hogy Nagy-Britanniának vajmi csekély gazdasági, területi és stratégiai érdekei voltak ezeken a területeken. Magát a Balkánt is csak a századfordulón fedezte fel a némileg szélesebb közvélemény az ott lejátszódó véres események (a szerb uralkodópár lemészárlása, a boszniai annexiók krízis vagy a balkáni háborúk) nyomán.

Mindazonáltal a világháborúban Londonnak 1916-ig, Románia hadba lépéséig, egyetlen balkáni szövetségese volt, Szerbia. Ebből is kifolyólag a szerb háborús célok felkarolása, az iránta tanúsított empátia és szimpátia egyre nagyobb jelentőségre tett szert a brit politika csinálói körében, mondhatni, a szerb kérdés nem egyszer egyenlő volt a balkánkérdéssel. Részben emiatt is, a korábbiakban említett nemzeti elve megjelenése mellett a szűken értelmezett szerb nemzeti célok mellett óhatatlanul megjelent a délszláv kérdés megoldásának problematikája is, ami magába foglalta a Monarchia délszlávok lakta területei hovatartozásának kérdését és így Közép-Európa kérdését is.

A délszláv kérdés optimális megoldásának nagyon hamar igen komoly befolyással bíró, kormányzati körök által jegyzett „szakértő” támogatói akadtak Britanniában, mint Robert William Seton-Watson vagy Henry Wickham Steed. A szerb hadsereg első világháborús sikerei és a közös ellenség megléte megteremtették a feltételeket Szerbia brit pártfogói számára, hogy propagandájukkal a kicsiny balkáni országot a civilizáció és a kereszténység védelmezőjeként tüntethessék fel.

Szerbia presztízse emiatt a háborúban egyre növekedett, a szerb nép a Balkán-félsziget hőseként jelent meg a brit sajtó hasábjain, s Konstantinápoly, vagyis a közkeleti út, „kapujának őrzőjeként”,

Szerbia presztízse a háborúban egyre növekedett, a szerb nép a Balkán-félsziget hőseként jelent meg a brit sajtó hasábjain, (...) fontos szerephez jutott a brit politikai-geostratégiai tervezettségben.

mintegy megakadályozva a német keleti előretörést, fontos szerephez jutott a brit politikai-geostratégiai tervezettségben. Persze, csak balká-

A nemzeti elv a kortársak felfogásában nem volt azonos a nemzeti önrendelkezés elvével. Előbbi alkalmas eszköz volt a politikai célok elérésére, míg az utóbbi, általános korabeli vélekedés szerint, az európai politikai struktúra forradalmi átalakulását eredményezte volna. Ennek ellenére a nemzeti elvből logikus, mondhatni természetes út vezetett a nemzeti önrendelkezési elvhez, ami igen korán, már a háború végén a magas politika szintjén is teret hódított.

ni/regionális szinten, mert bizony Londont továbbra is a nagyobb geopolitikai játszmák, mindenekelőtt Németország kérdése, ennek mellékszálaként pedig a Monarchia szerepe az európai politikában és általában véve annak jövője érdekeltte.

Éppen ezért a délszláv mozgalom iránti szimpátia az első világháború során végig háttérbe szorult a brit katonai-birodalmi prioritásokkal szemben. A kortársak egy része, de napjaink történészeinek többsége is úgy véli, hogy az első világháború egyebek mellett abban is eltér az összes többi korábbi háborútól, hogy a lezárását követő rendezéseknél a civilek, kvázi szakértők sokkal nagyobb szerepet kaptak, mint korábban bármikor. Abban, hogy ez így történhetett, fontos szerepet játszott a már emlegetett tudatlanság a térség vonatkozásában. Ugyan-

kor a közvéleményt formáló brit sajtó, amely sokszor kiszolgált a politikát, ezúttal fordítva is működött: a politika tette azt, amit a sajtó sugallt. Felismerve a szükségét egy olyan sajtóterméknek, amely a napisajtónál alkalmasabb az európai újrendezést érintő elképzelések részletes kifejtésére és a döntéshozók informálására, Henry Wickham Steed és Robert William Seton-Watson megalapította a *New Europe* című hetilapot. Mégpedig azzal az eltökélt szándékkal, hogy propagálják a Habsburg Birodalom felbomlását. A lap, miként a neve is jelezte, egy új Európát vizionált. Nem véletlen, hogy a lap köré tömörültek a Monarchia felbomlását kívánó emigráns szláv politikusok, a cseh Masaryk, vagy a Délszláv Bizottságot vezető dalmáciai Ante Trumbić és a horvát Frano Supilo.

A Kelet-Európával foglalkozó külügyi szemle megalapítása nem volt új keletű ötlet, ám megvalósítására 1916 őszéig kellett várni. A *New Europe* célul tűzte ki a brit közvélemény megfelelő irányú befolyásolását, valamint a londoni kormány és a brit vezérkar útbaigazítását. Ugyanakkor angol politikai és stratégiai gondolkodás megtestesítőjeként lépett fel. Erre azonban még évekig kellett várni, gyakorlatilag a háború utolsó évéig, amikor szoros összefüggésben a hadi helyzet alakulásával és nemzetközi politikai változásokkal a hivatalos brit politika, akár csak az amerikai, francia és olasz, radikális paradigmaváltást hajtott végre: ejtette a Monarchiát, s helyette, a romjain megalakítandó nemzetállamokra alapozva kívánta biztosítani Európa békéjét.

Hornyák Árpád

Az írás az NKFP OTKA „Kelet-közpeurópai nacionalizmusok az első világháború éveiben” című kutatási program keretében készült.

Alea iacta est

1918 tavaszáig a délszláv egység létrehozása teljességgel kivitelezhetetlennek tűnt, miután az logikusan eredményezte volna a Monarchia felbomlását, de legalábbis déli részeinek elvesztését, miközben a nagyhatalmak számára, Nagy-Britanniának mindenképpen ez nem volt opció a háború utolsó szakaszáig, legalábbis kimondva nem. Mert azzal, hogy különböző megfontolásokból bőkezűen ajánlgatta Szerbiának a Monarchia területeit, a londoni titkos szerződéssel Olaszországnak juttatta volna Dalmáciát, Isztriát, Dél-Tirolt, Horvátország függetlenedését vagy Szerbiához csatlakozását sem bánta, implicité mégis ebbe az irányba mozdult el már az első évben.

Az 1918 januárjában nagy sokára nyilvánosságra hozott (ekkorra megfogalmazott) brit háborús program, hasonlóan az amerikai 14 ponthoz, egy federalizált Osztrák–Magyar Monarchia fennmaradásával számolt. A balkáni államok határait a nemzeti elv alapján kívánta megvonni, Szerbia és Románia részére pedig közelebről nem részletezett „valamilyen” kárpótlást helyezett kilátásba. Ez a program azonban a Monarchiával megkötni remélt különbeke jegyében fogant, a helyzet pedig nagyon gyorsan megváltozott. Miután a breszt–litovszki orosz különbeke és az azt követő franciaországi német hadisikerek eredményeként Bécs felülvizsgálta a brit–francia különbeke-megállapodással kapcsolatos álláspontját, időszerűtlennek nevezve azt, radikális fordulatra került sor a brit külpolitikában. Ezt követően került sor a Monarchia uralkodója által Párizsba eljuttatott különbeke-javaslatokat tartalmazó úgynevezett Sixtus-levelek nyilvánosságra hozatalára a francia elnök részéről 1918. április 12-én, amivel megpecsételődött a kettős monarchia sorsa. Ezekben a napokban tartották meg Rómában az elnyomott nemzetek kongresszusát, amelyen határozatot fogadtak el a Monarchia feldarabolásáról és romjain saját nemzetállamok megalakításáról vagy anyaországaiukkal történő egyesülésükről. Az antant-hatalmak belátva azt, hogy nem lehetséges leválasztani Bécset Berlinről, egymás után karolták fel ezt a határozatot. Különbeke helyett a birodalmat alkotó nemzetiségek támogatásában, és általuk a dunai monarchia felbomlását látta az elérendő célt. Ez a váltás Nagy-Britanniában egyúttal a Seton-Watson névű féljelzett irányvonal hivatallósá tételét jelentette. 1918 júniusában még csak a csehszlovákok és a délszlávok nemzeti igényeik iránti megértésről nyilatkozott öfelsége kormánya, egy hónappal később azonban már a szerbek, horvátok és szlovének egy államban történő egyesülése mellett tettek hitet.

Ezzel a deklarációval, és persze a szövetséges hatalmak hasonló állásfoglalásával egyszer s mindenkorra a történelem sülyesztőjébe vetették a Monarchiát. Tehát nemcsak a Balkánon szabták át a korábbi erőviszonyokat, hanem korábban a lengyel és a csehszlovák kormányok elismerésével és céljaik felkarolásával, szövetségeikkel egyetértésben, Közép-Európában is teljesen új államjogi helyzet alapjait rakták le. Ennek részletekben történő kidolgozása és gyakorlati megvalósítása a háború utánra, a párizsi békekonferenciára maradt.

Egy anyagyilkos gyerekkora

A Blanchard-gyilkosság az utóbbi évek egyik legjobban dokumentált bűnténye, melyet kiemelt médiafigyelem követett, és most egy nyolcrészes sorozat készült róla A tett címmel.

Úgy kezdődött, hogy holtan találtak egy idős anyát a saját ágyában, akivel késszűrésokkal végeztek. Ez még nem lépte volna át az amerikai közvélemény ingerküszöbét, ám kiderült, hogy a nő – Dee Dee Blanchard – egy toloszékes, súlyos beteg lányt nevelt, akit nem letek a házban, egyszerűen nyoma veszett. A rendőrök gyorsan rátaláltak, és kiderült: a kis Gypsy végzett az anyjával a barátja segítségével, akit az interneten ismert meg. De nem ez volt az igazán sokkoló, hanem az, amikor kiderült, hogy a toloszékesként megismert lánynak valójában sosem volt szüksége toloszékra, és az anyja állításával ellentétben sosem volt súlyos beteg, és a feje is csak azért volt kopasz, mert az anyja mindig leborotválta, hogy betegebnek látszon. Hogy miért? Egyrészt

azért, mert Dee Dee kivetített Münchhausen-szindrómában (amikor valaki egy szeretettjének betegségeket talál ki, hogy ezzel felhívja magára és a szerető gondoskodására a figyelmet) szenvedett, másrészt azért, mert a lánya fiktív betegségeire építve combos kis támogatásokat tudott lekasztani jótékonyági

szervezetektől, ahonnan még egy családi házat is kaptak.

A Dee Dee és Gypsy Blanchard sztoriját feldolgozó A tett alkotói szerencsére jól rátapintottak, hogy magánál a gyilkosnőnél sokkal izgalmasabb ez a bizarr, kölcsönös kiszolgáltatottságon – később Dee Dee a cukorbetegsége miatt szo-

(Képcaptúra)

SOROZATDARÁLÓ

ruhá a lánya támogatására – és hazugságokon alapuló anya-lánya kapcsolat. A tett olyankor a legjobb, amikor ezt a mikrocsaládot vizsgálja, ugyanis képes válaszokat adni arra, hogyan tudott két ember ilyen mértékű hazugságok közepette leélni egy életet úgy, hogy ne bukjanak le, és milyen pszichológiai játszmák mentek végbe kettejük között, hogy ez a bizarr kapcsolat ilyen hosszú időn át fennmaradjon. Egészen sokkoló például, hogy a lány a látszat kedvéért a gyomrába bevezetett

csövön át táplálkozott, miközben simán ehetett volna a száján keresztül is, mivel semmi baja nem volt, de ők még ezt az áldozatot is meghozták. A Hulu sorozatának ugyan akadnak más szereplői is (pl. az orvosok, a szomszédok vagy Gypsy fűje), de alapvetően kamaradrámaként működik, ami a két főszereplőjére fókuszál. Patricia Arquette a Szökés Dannemorából után ismét zseniálisan antipatikus, mégis emberi, de a lányát játszó Joey King a vékony, gyerekes hangjával is letalálhat. Lapzártán-

kig az első hat részt tudtam megnézni, és sajnos pont a hatodik résznél válik egyértelművé, nem biztos, hogy volt nyolcórányi játékíró a sztoriban. A flashbackekre épülő, múltba révedő rész sajnos nem volt több pusztán időhúzásnál, hanem adott hozzá annyit a karakterekhez, amiért értelme lett volna elkészíteni. Persze, az utolsó két részel még bőven tudnak javítani, de jelenleg úgy fest, hogy a bivalyerős indulás után a vége már kevésbé üti szíven a nézőt.

Tóth Csaba